DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-06-11-20 Pages: 230-238

Oriental Journal of Social Sciences

ORIENTAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

journal homepage:
https://www.supportscience.uz/index.php/ojss

THE IMPACT OF FAMILY COMMUNICATION ON THE FORMATION OF A CHILD'S PERSONALITY

Latofat Hamroyevna Allaberganova
Doctoral Researcher at the Research Institute "Family and Gender"
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: family, family communication, child personality, socialization, parent-child relations, value, social role, intergenerational relations, identification, communicative environment.

Received: 10.11.2026
Accepted: 11.11.2026
Published: 12.11.2026

Abstract: The article analyzes family communication from a socio-philosophical perspective as an important sociocultural mechanism in the formation of a child's personality. It argues that communication within the family is not merely an exchange of information, but a system of relationships through which values, behavioral norms, emotional attitudes, social roles, and ideas about self-identity are transmitted across generations. The article examines how the content, style, and continuity of parent-child communication influence a child's self-esteem, social confidence, sense of responsibility, independent thinking, and awareness of his or her place in society. The informational, value-oriented, emotional, and normative-regulatory functions of family communication are identified, and the mechanism of their relationship with personality formation is explained. The article also analyzes changes in communication within the contemporary Uzbek family caused by the growing use of digital technologies, time constraints, and differences in generational outlooks. Within the author's approach, constructive family communication is interpreted not as an external means of controlling a child's socialization, but as an internal relational environment that supports

self-understanding and the development of the child as a social subject.

OILAVIY KOMMUNIKATSIYANING BOLA SHAXSIYATI SHAKLLANISHIGA TA'SIRI

Latofat Hamroyevna Allaberganova
"Oila va gender" ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti
Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: oila, oilaviy kommunikatsiya, bola shaxsiyati, ijtimoiylashuv, ota-ona munosabatlari, qadriyat, ijtimoiy rol, avlodlararo munosabat, identifikatsiya, kommunikativ muhit.

Annotatsiya: Maqolada oilaviy kommunikatsiya bola shaxsiyati shakllanishining muhim ijtimoiy-madaniy mexanizmi sifatida ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Oila ichidagi muloqot faqat axborot almashinuvi emas, balki qadriyatlar, xulq me'yorlari, hissiy munosabatlar, ijtimoiy rollar va o'zlik haqidagi tasavvurlarni avloddan avlodga uzatadigan munosabatlar tizimi ekanligi asoslanadi. Ota-ona va bola o'rtasidagi kommunikatsiyaning mazmuni, uslubi va davomiyligi bolaning o'ziga bahosi, ijtimoiy ishonchi, mas'uliyat hissi, mustaqil fikrlashi hamda jamiyatdagi o'rnini anglashiga bevosita ta'sir ko'rsatishi yoritiladi. Maqolada oilaviy kommunikatsiyaning axborotli, qadriyatli, emotsional va me'yoriy-regulyativ funksiyalari ajratilib, ularning bola shaxsiyati bilan bog'lanish mexanizmi izohlanadi. Shuningdek, zamonaviy o'zbek oilasida raqamli vositalar, vaqt tanqisligi va avlodlararo qarashlar farqi tufayli muloqot mazmunida yuz berayotgan o'zgarishlar tahlil qilinadi. Mualliflik yondashuvi sifatida konstruktiv oilaviy kommunikatsiya bolaning ijtimoiylashuvini boshqaruvchi tashqi ta'sir emas, balki uning o'zini anglash va ijtimoiy subyekt sifatida shakllanishiga xizmat qiladigan ichki munosabatlar muhiti sifatida talqin etiladi.

ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОЙ КОММУНИКАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА

Латофат Хамроевна Аллаберганова
Базовый докторант Научно-исследовательского института «Семья и гендер»
Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: семья, семейная коммуникация, личность ребёнка, социализация, детско-родительские отношения, ценность, социальная роль, межпоколенческие отношения, идентификация, коммуникативная среда.

Аннотация: В статье семейная коммуникация анализируется с социально-философской точки зрения как важный социокультурный механизм формирования личности ребёнка. Обосновывается, что внутрисемейное общение представляет собой не только обмен информацией, но и систему отношений, посредством которой из поколения в поколение передаются ценности, нормы поведения, эмоциональные установки, социальные роли и представления о собственной идентичности. Раскрывается влияние содержания, стиля и устойчивости общения между родителями и ребёнком на его самооценку, социальную уверенность, чувство ответственности, самостоятельность мышления и осознание своего места в обществе. В статье выделяются информационная, ценностная, эмоциональная и нормативно-регулятивная функции семейной коммуникации и объясняется механизм их взаимосвязи с формированием личности ребёнка. Кроме того, анализируются изменения в содержании общения в современной узбекской семье, обусловленные распространением цифровых средств, дефицитом времени и различиями во взглядах поколений. В рамках авторского подхода конструктивная семейная коммуникация рассматривается не как внешнее средство управления социализацией ребёнка, а как внутренняя среда отношений, способствующая его самопознанию и становлению в качестве социального субъекта.

Kirish. Bola shaxsiyati biror alohida tarbiyaviy ta’sir natijasida emas, balki u yashayotgan munosabatlar tizimi ichida bosqichma-bosqich shakllanadi. Bu tizimning eng dastlabki va eng davomli qismi oiladir. Bola jamiyat, yaxshilik va yomonlik, hurmat, mas’uliyat, adolat, mehr, mehnat, muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlik haqidagi dastlabki tasavvurlarini ko‘pincha ota-onaning maxsus tushuntirishlaridan oldin ularning kundalik muloqoti, bir-biriga va farzandga munosabati orqali o‘zlashtiradi. Shu sababli oilaning bola shaxsiga ta’sirini faqat tarbiyaviy tadbirlar, nazorat yoki nasihat doirasida tushuntirish yetarli emas. Oiladagi kommunikatsiya qanday qurilgani, bolaning fikri tinglanadimi, uning hissiyoti tan olinadimi, xato qilganida qanday

munosabat bildiriladi, ota-ona o‘rtasidagi kelishmovchiliklar qanday hal etiladi – bularning barchasi bolaning o‘zi va boshqalar haqidagi tasavvuriga kirib boradigan ijtimoiy tajribadir.

Muhokama va natijalar. O‘zbek oilasi tarixan nafaqat biologik qarindoshlik, balki avlodlar davomiyligi, o‘zaro yordam, kattaga hurmat, kichikka g‘amxo‘rlik, qarindoshlik mas’uliyati va ma’naviy yaqinlik kabi qadriyatlar asosida shakllangan ijtimoiy-madaniy makondir. Oilaning bola tarbiyasidagi o‘rni haqidagi mahalliy pedagogik adabiyotlarda ham oila shaxsning dastlabki ijtimoiy tajribasi shakllanadigan muhit sifatida baholanadi [1]. Biroq zamonaviy sharoitda oilaviy munosabatlarning tashqi shakli saqlangan holda, muloqotning ichki mazmuni o‘zgarib bormoqda. Ota-onaning ish bilan bandligi, raqamli qurilmalarning kundalik hayotga chuqur kirib kelishi, axborot manbalarining ko‘payishi va avlodlar o‘rtasidagi tajriba farqi bolaning kim bilan, qanday va qancha muloqot qilishini o‘zgartirmoqda. Demak, masala faqat oilada muloqotning mavjud yoki mavjud emasligida emas, balki uning qanday ijtimoiy mazmun kasb etayotganidadir.

Ijtimoiy falsafa nuqtayi nazaridan oilaviy kommunikatsiya shaxs va jamiyat o‘rtasidagi bog‘lovchi mikroijtimoiy mexanizmlardan biridir. Jamiyatda mavjud me’yor va qadriyatlar bola ongiga bevosita mavhum holda kirmaydi; ular ota-ona munosabati, oilaviy qarorlar, kundalik odatlar, rag‘bat va taqiqlar, birgalikdagi muhokamalar orqali konkret mazmun oladi. Shuning uchun oilaviy muloqotni shunchaki so‘zlashuv yoki axborot uzatish jarayoni sifatida emas, balki qadriyatlarni tanlash, ma’nolarni sharhlash va ijtimoiy tajribani avlodlar o‘rtasida qayta ishlab uzatish jarayoni sifatida ko‘rish lozim.

Kommunikatsiya tushunchasi oilaviy munosabatlarga tatbiq etilganda uning ikki tomoni namoyon bo‘ladi.

Birinchisi – bevosita axborot almashinuvi: ota-ona bolaning kundalik faoliyati, o‘qishi, do‘stlari yoki qiziqishlari haqida so‘raydi, bola esa o‘z holati haqida ma’lumot beradi.

Ikkinchisi esa ko‘rinishi qiyinroq, lekin shaxs shakllanishida kuchliroq bo‘lgan ma’no almashinuvidir. Ota-onaning biror voqeaga munosabati, boshqa odamlar haqida qanday gapirishi, o‘z xatosini tan olishi yoki tan olmasligi, farzandning muvaffaqiyatiga qanday baho berishi bolaning qaysi holatni normal, qaysi holatni nomaqbul deb qabul qilishiga ta’sir qiladi. Shu ma’noda, oilada aytilgan har bir gap tarbiyaviy topshiriq bo‘lmasligi mumkin, ammo baribir ijtimoiy ma’no tashiydi.

Oilaviy kommunikatsiyaning shaxs shakllanishiga ta’sirini tushunishda uning bir yo‘nalishli emasligini hisobga olish muhim. Ota-ona bolaga ta’sir qiladi, biroq bola ham o‘z savollari, qarshiligi, hissiy reaksiyasi va yangi axborotlari bilan oiladagi muloqot me’yorlarini o‘zgartiradi. Ayniqsa, o‘smirlik va yoshlik davrida farzand tashqi ijtimoiy muhitdan – maktab,

tengdoshlar, internet va ommaviy madaniyatdan – olib kirgan yangi mazmunlar oilada muhokama qilinadi yoki ziddiyatga sabab bo‘ladi. Demak, oilaviy kommunikatsiya tayyor qadriyatlarni bir tomonlama uzatish kanali emas; u turli avlodlar tajribasi uchrashadigan, ba’zan qarama-qarshi fikrlar to‘qnashadigan va yangi umumiy ma’no ishlab chiqiladigan maydondir.

Bu jarayonda ota-onaning nufuzi bilan bolaning subyektligi o‘rtasidagi nisbat alohida ahamiyat kasb etadi. Faqat buyruq va bo‘ysunishga asoslangan muloqot qisqa muddatda intizomni ta’minlashi mumkin, biroq bola nima uchun muayyan me’yorga amal qilish kerakligini ichki jihatdan anglamasa, bu me’yor tashqi nazoratga bog‘lanib qoladi. Aksincha, bola bilan har qanday masalada kelishish yoki unga chegarasiz erkinlik berish ham ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirmaydi. Konstruktiv muloqotning mohiyati ota-onaning mas’uliyatli yetakchiligini saqlagan holda bolaning fikri va hissiyotini jiddiy qabul qilishdir. Oila psixologiyasiga doir mahalliy tadqiqotlarda ham er-xotin va ota-ona-farzand munosabatlaridagi o‘zaro tushunish hamda hissiy yaqinlik oilaviy barqarorlikning muhim sharti sifatida ko‘rsatiladi [2].

Shu nuqtayi nazardan, oilaviy kommunikatsiyani to‘rtta o‘zaro bog‘liq funksiyada ko‘rish mumkin. Axborotli funksiya bolaga voqelik haqida bilim va tushuntirish beradi; qadriyatli funksiya yaxshilik, burch, halollik, hurmat va mas’uliyat kabi tushunchalarga oilaviy mazmun beradi; emotsional funksiya bolaning o‘zini qabul qilingan va tinglangan shaxs sifatida his qilishiga yordam beradi; me’yoriy-regulyativ funksiya esa xulq chegaralari va javobgarlikni belgilaydi. Ushbu funksiyalardan birortasi mutlaqlashganda muloqot muvozanati buziladi. Masalan, faqat nazoratga asoslangan muloqot me’yoriy funksiyani kuchaytirib, emotsional yaqinlikni kamaytirishi mumkin; faqat hissiy qo‘llab-quvvatlashga urg‘u berish esa mas’uliyat va chegara tushunchalarini zaiflashtirishi ehtimoldan xoli emas.

Bola shaxsiyati shakllanishida oilaviy kommunikatsiyaning birinchi muhim ta’siri – o‘ziga munosabatning shakllanishidir. Bola hali o‘z shaxsini mustaqil mezonlar asosida to‘liq baholay olmaydigan davrda ota-onaning unga bergan bahosi ichki o‘z-o‘zini baholashning materialiga aylanadi. “Sen dangasasan”, “sendan hech narsa chiqmaydi” kabi shaxsga qaratilgan umumlashtiruvchi baholar muayyan xatti-harakatni tanqid qilishdan farqli ravishda bolaning o‘zini butunlay salbiy qabul qilishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, har qanday natijani haddan tashqari maqtash ham real o‘zini baholashni qiyinlashtiradi. Konstruktiv kommunikatsiya shaxsni xatti-harakatdan ajratadi: bolaning o‘zi qadrlanadi, lekin xatosi tahlil qilinadi. Bu farq bola uchun “men xato qildim” bilan “men yomonman” degan xulosalar orasidagi chegarani belgilaydi.

Ikkinchi mexanizm – ijtimoiy rollarni o‘zlashtirishdir. Bola oilada ota, ona, farzand, aka-uka, opa-singil, bobo-buvi kabi rollarning qanday bajarilishini kuzatadi. Ota-onaning o‘zaro hurmati, qarorlarni muhokama qilish usuli, mehnat va maishiy vazifalarni taqsimlashi,

qarindoshlarga munosabati bolaning kelajakdagi oila va jamiyat haqidagi tasavvuriga aylanadi. Shu bois oilada beriladigan nasihat bilan kundalik xulq o‘rtasida zidlik bo‘lsa, bola ko‘pincha so‘zdan ko‘ra kuzatilgan xatti-harakatni kuchliroq o‘zlashtiradi. Oila pedagogikasiga oid manbalarda ota-onaning shaxsiy namunasi va oiladagi muhit bola tarbiyasining muhim omili sifatida qayd etiladi [3].

Uchinchi mexanizm – qadriyatlarni ichkilashtirishdir. Bola biror qadriyatni faqat uning nomini eshitgani uchun qabul qilmaydi. Masalan, “kattani hurmat qilish” tamoyili oilada bolaning o‘zi ham hurmat bilan tinglansa, tushunarli va ichki mazmunga ega bo‘ladi. Aks holda, qadriyat bir tomonlama talab sifatida qabul qilinishi mumkin. Shuningdek, mehnatsevarlik haqida ko‘p gapirilishi, ammo oilada mehnatning qadri amalda ko‘rinmasligi yoki halollik talab qilinib, kundalik vaziyatlarda aksincha xulq namoyon bo‘lishi bola ongida normativ ikkiyoqlamalikni yuzaga keltiradi. Demak, kommunikatsiya qadriyatlarni nafaqat so‘z bilan uzatadi, balki ularning ishonchliligini ham tasdiqlaydi yoki zaiflashtiradi.

To‘rtinchi mexanizm – mustaqil fikr va mas’uliyatning shakllanishidir. Bolaga fikr bildirish imkonini beradigan, lekin uning har bir istagini avtomatik ravishda qabul qilmaydigan muloqot unga qaror va oqibat o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunishga yordam beradi. Oilaviy masalalarning bolaning yoshiga mos qismini birgalikda muhokama qilish, tanlov sababini tushuntirish, ayrim kichik qarorlar uchun unga javobgarlik berish shaxsning ijtimoiy subyekt sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi. Shaxs va oila tarbiyasiga bag‘ishlangan o‘zbek adabiyotlarida ham oiladagi ijtimoiy tajriba bolaning mas’uliyat, xulq va munosabatlar tizimini shakllantirishdagi asosiy omillardan biri sifatida yoritiladi [4].

Beshinchi mexanizm – hissiy xavfsizlikning yaratilishidir. Hissiy xavfsizlik deganda muammosiz yoki nizosiz oila tushunilmaydi. Har qanday oilada qarashlar farqi va kelishmovchilik bo‘lishi tabiiy. Muhim masala – nizoning qanday ifodalanishi va qanday yakunlanishidir. Bola ota-onalar orasidagi kelishmovchilikda haqorat, kamsitish, uzoq davom etuvchi sukut yoki tahdidni ko‘rsa, muloqotning shu modelini normal deb o‘zlashtirishi mumkin. Aksincha, kelishmovchilikni tinglash, dalillash, murosa va kechirim orqali hal etish bolaga ijtimoiy nizolarni konstruktiv boshqarish tajribasini beradi. Shu jihatdan oiladagi muloqot bolaning kelajakdagi do‘stlik, nikoh, kasbiy va fuqarolik munosabatlariga tayyorgarlik maktabidir.

O‘zbek oilalarining bir qismida bola faqat ota-ona bilan emas, bobo-buvi va boshqa yaqin qarindoshlar bilan ham muntazam aloqada bo‘ladi. Bu holat tarbiyaviy ta’sir manbalarini ko‘paytiradi va bolaga bir necha avlod tajribasini bir vaqtning o‘zida qabul qilish imkonini beradi. Avlodlararo yaqinlik tarixiy xotira, oilaviy rivoyatlar, qarindoshlik mas’uliyati, urf-odat va kundalik turmush madaniyatini uzatishda katta resursdir. Biroq turli avlodlarning bolaga

qo‘yadigan talablari bir-biriga zid bo‘lsa, kommunikativ noaniqlik ham yuzaga kelishi mumkin. Bir tomondan qat’iy taqiqlangan holatning boshqa tomondan rag‘batlantirilishi bolaning me’yorlar tizimini tushunishini qiyinlashtiradi. Shuning uchun ko‘p avlodli oilada tarbiyaviy ta’sirlarning sonidan ko‘ra, ular o‘rtasidagi mazmuniy muvofiqlik muhimroqdir.

Avlodlararo munosabatlarda hurmat tushunchasi ham qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. Hurmat an’anaviy oilaviy qadriyat sifatida saqlanishi zarur, ammo uni bolaning savol bermasligi yoki fikr bildirmasligi bilan tenglashtirish maqsadga muvofiq emas. Zamonaviy bola ko‘plab axborot manbalariga ega va ba’zan ota-onaga noma’lum bo‘lgan bilimni tezroq topishi mumkin. Bu ota-onaning tarbiyaviy nufuzini yo‘qqa chiqarmaydi, aksincha nufuzning yangi asoslarini talab qiladi. Endi nufuz faqat yosh yoki maqomga emas, balki tinglay olish, adolatli munosabat, izchil talab, o‘z xatosini tan olish va farzandning fikriga mazmunli javob bera olishga ham bog‘liq bo‘lib bormoqda.

O‘zbek oilasidagi kommunikatsiyaning yana bir xususiyati – bolaning shaxsiy muammolari ko‘pincha oila manfaatlari bilan bog‘liq holda baholanishidir. Bu, bir tomondan, hamjihatlik va daxldorlik hissini kuchaytiradi. Ikkinchi tomondan esa bolaning individual ehtiyojlari doimo “oila nima deydi?” mezoni bilan cheklansa, uning mustaqil o‘zligini ifodalashi qiyinlashishi mumkin. Shuning uchun sog‘lom oilaviy kommunikatsiya individual va umumiy manfaatni qarama-qarshi qo‘ymaydi. Bola oilaning bir qismi ekanini his qilishi bilan birga, uning shaxsiy fikri, qobiliyati va hayotiy tanlovi ham muhim ekanini anglab borishi kerak.

Raqamli texnologiyalar oilaviy kommunikatsiyaning shaklini tubdan o‘zgartirdi. Bir xonada bo‘lgan oila a’zolarining har biri alohida ekran bilan band bo‘lishi mumkin; shu bilan birga, uzoqda yashayotgan qarindoshlar bilan doimiy aloqa qilish imkoniyati kengaydi. Demak, texnologiyaning o‘zi oilaviy yaqinlikni kuchaytiradi yoki zaiflashtiradi deb biryoqlama baholash mumkin emas. Hal qiluvchi omil – oilaning raqamli vositani qanday muloqot madaniyatiga joylashtirayotganidir. Agar telefon va internet ota-ona va bola o‘rtasidagi suhbatning o‘rnini bosib qolsa, axborot almashinuvi ko‘paygani holda emotsional aloqa qisqarishi mumkin. Agar ular birgalikdagi o‘rganish, aloqa va mazmunli faoliyat vositasiga aylansa, oilaviy munosabatni boyitishi ham mumkin.

Raqamli muhit ota-onaning axborot monopoliyasini ham tugatdi. Bola dunyo haqidagi ma’lumotni faqat kattalardan olmaydi; u ba’zan murakkab va qarama-qarshi g‘oyalar bilan juda erta uchrashadi. Bunday sharoitda “buni ko‘rma” yoki “bu haqda gapirma” tarzidagi yondashuvning imkoniyati cheklangan. Oilaviy kommunikatsiyaning vazifasi bolani barcha axborotdan ajratish emas, balki u ko‘rgan axborot haqida gapira oladigan ishonchli munosabat yaratishdir. Agar bola noqulay savol berganda koyilsa yoki uyaltirilsa, u savolning o‘zidan voz

kechmaydi; faqat javobni boshqa manbadan izlaydi. Shu sababli zamonaviy ota-onaning kommunikativ kompetensiyasi nazorat qilishdan ko‘ra ko‘proq tinglash, savol berish, birgalikda tekshirish va tushuntirish qobiliyatini talab qiladi.

Shuningdek, oilaviy muloqotda vaqt masalasi faqat miqdor bilan belgilanmaydi. Ota-ona kun davomida bola bilan ko‘p vaqt bir joyda bo‘lishi, lekin mazmunli muloqot qilmasligi mumkin. Aksincha, vaqt cheklangan sharoitda ham muntazam va e’tiborli suhbat bolaning o‘zini oilaning muhim a’zosi deb his qilishiga xizmat qiladi. Muhim jihat – muloqot paytida bolaning gapiga real qiziqish bildirish, darhol hukm chiqarmaslik va uning yoshi hamda tajribasiga mos tarzda fikr almashishdir. Bu holat oilaviy kommunikatsiyaning sifat mezonini “qancha gaplashildi?” savolidan “qanday ma’no almashildi?” savoliga o‘tkazadi.

Konstruktiv oilaviy kommunikatsiyaning natijasi faqat “odobli bola”ni shakllantirish bilan cheklanmaydi. Oila ichida tinglangan, fikrini asoslashga o‘rgangan va o‘z qarorining oqibatini tushungan bola boshqa ijtimoiy guruhlarda ham dialogga kirisha olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. U kelishmovchilikni doimiy dushmanlik sifatida qabul qilmaydi, boshqa fikr mavjudligini tabiiy hol deb biladi va o‘z pozitsiyasini tushuntirishga harakat qiladi. Shu sababli oilaviy kommunikatsiya madaniyati jamiyatdagi kommunikativ madaniyatning mikroasosi sifatida qaralishi mumkin.

Bu nuqtayi nazar ota-onaning bolaga ta’sirini ham yangicha tushunishni talab etadi. Ta’sir bir tomonlama boshqarish shaklida emas, balki munosabatda namoyon bo‘ladi. Ota-ona bolaga qadriyatni “bermaydi”; bola uni oiladagi tajribasi orqali anglaydi va o‘zlashtiradi. Ota-ona mas’uliyatni “singdirmaydi”; mas’uliyat bolaning o‘ziga tegishli kichik vazifalar, qarorlar va ularning oqibatlari bilan ishlash jarayonida shakllanadi. Hurmat ham talab bilan emas, balki o‘zaro munosabatda ma’no kasb etadi. Shunday ekan, oilaviy kommunikatsiya tarbiyaning yon vositasi emas, balki uning mazmuni amalga oshadigan asosiy ijtimoiy shakllardan biridir.

Bizning fikrimizcha, bola shaxsiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan oilaviy kommunikatsiyaning besh belgisini ajratish mumkin: birinchidan, bolaning fikrini uning yoshiga mos ravishda tan olish; ikkinchidan, shaxsni emas, xatti-harakatni baholash; uchinchidan, talab va chegaralarning izchil bo‘lishi; to‘rtinchidan, oiladagi nizolarni haqorat va tahdidsiz muhokama qilish; beshinchidan, ota-onaning o‘z xatti-harakatida namoyon etayotgan qadriyatlari bilan aytayotgan talablari o‘rtasida imkon qadar muvofiqlik bo‘lishi. Ushbu belgilar alohida metodlar emas. Ular oilada hukmron bo‘lgan munosabat madaniyatining ko‘rsatkichlaridir.

Shu asosda oilaviy kommunikatsiyaning bola shaxsiyati shakllanishiga ta’sirini quyidagi mantiqiy zanjirda ifodalash mumkin: oiladagi muloqot usuli – bolaning o‘zi va boshqalar haqidagi tasavvuri – qadriyat va me’yorlarni ichkilashtirish – ijtimoiy vaziyatdagi xulq –

barqarorlashayotgan shaxsiy pozitsiya. Mazkur zanjir qat’iy chiziqli emas; har bir bosqich keyingisiga ta’sir qilishi bilan birga, bola ulg‘aygani sari oldingi munosabatlarni qayta baholashi ham mumkin. Shunga qaramay, oiladagi takrorlanuvchi kommunikativ tajriba shaxsning keyingi ijtimoiy munosabatlari uchun muhim boshlang‘ich model bo‘lib qoladi.

Xulosa. Oilaviy kommunikatsiya bola shaxsiyatining shakllanishida yordamchi emas, balki asosiy ijtimoiy-madaniy omillardan biridir. Uning ta’siri bolaning qancha nasihat eshitgani bilan emas, balki oila ichidagi munosabatlarda qanday maqom egallagani, uning hissiyoti va fikri qanday qabul qilingani, talablar qanday asoslangani va kelishmovchiliklar qanday hal etilgani bilan belgilanadi. Shu jihatdan bola oilada nafaqat tarbiya obyekti, balki muloqotning faol subyekti sifatida shakllanadi.

Tahlil oilaviy kommunikatsiyaning axborotli, qadriyatli, emotsional va me’yoriy-regulyativ funksiyalari o‘zaro birgalikda ishlashini ko‘rsatadi. Mazkur funksiyalar orqali bola o‘ziga munosabatni, ijtimoiy rollarni, xulq chegaralarini, mas’uliyat va hurmat mazmunini o‘zlashtiradi. Ota-onaning so‘zlari va real xatti-harakatlari o‘rtasidagi muvofiqlik esa qadriyatlarning bola ongida ishonchli yoki formal mazmun kasb etishiga bevosita ta’sir qiladi.

Zamonaviy o‘zbek oilasida avlodlararo tajriba, an’anaviy qadriyatlar va yangi axborot muhiti bir vaqtda mavjud. Shu sababli oilaviy kommunikatsiyaning istiqbolli modeli kattalar nufuzini inkor etmaydi, lekin uni buyruqbozlik bilan tenglashtirmaydi; bolaga erkin fikr bildirish imkonini beradi, lekin mas’uliyat va chegaralarni yo‘qotmaydi; milliy oilaviy qadriyatlarni saqlaydi, biroq ularni bolaning zamonaviy tajribasi bilan dialogga kiritadi. Bunday kommunikativ muhitda shaxs tashqi talabga bo‘ysunuvchi sifatida emas, balki qadriyatlarning mazmunini anglab, o‘z xulqini ongli ravishda tartibga sola oladigan ijtimoiy subyekt sifatida rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Hasanboyeva O., Xoliqov D., Kemibell R., Toshpo‘latova Sh.K. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Aloqachi, 2007. – 384 b.

2. Karimova V.A. Oila psixologiyasi. – Toshkent, 2007. – 316 b.

3. Alqarov I.Sh., Mamatqulova R., Norqulov H.D. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2009. – 224 b.

4. Ismoilov M.K., Eshnazarov M.K., Ergasheva O.N. Oila pedagogikasi. – Termiz: TerDU NMM, 2025. – 342 b.